

Teorie vysvětlující nerovnosti ve vzdělávání

1. Teorie kulturní reprodukce

Autor: Pierre Bourdieu

Pierre Bourdieu ve svém konceptu kulturní reprodukce tvrdí, že škola posiluje kulturní orientaci získanou v předškolním věku, čímž zvyšuje šance dětí z kulturně zvýhodněného prostředí a omezuje možnosti ostatních. **Kulturní kapitál**, tedy znalosti, dovednosti a kulturní zvyklosti (např. vzdělání rodiče, bohatá slovní zásoba, přístup ke knihám), je v rodinách středních a vyšších vrstev přenášen na potomky během socializace. Škola pak často zaměňuje toto „zdeděné“ zvýhodnění za individuální zásluhy a osobní talent.

Dítě z rodiny, kde je doma 200 knih, rodiče ho berou na výstavy a mluví s ním o novinkách ve světě, má oproti dítěti bez těchto podnětů výrazný náskok ve školním prostředí.

Kulturní kapitál se dá zjišťovat třeba pomocí otázek: *Kolik knih je doma v knihovně? Chodí rodina do divadla, na koncerty nebo do muzeí? Povídají si rodiče s dítětem o politice, historii nebo vědeckých tématech?*

2. Teorie jazykových kódů

Autor: Basil Bernstein

Basil Bernstein rozlišuje dva typy jazykových kódů, které si děti osvojují doma podle sociálního původu rodiny. V dělnických rodinách převládají **omezené kódy** – kratší věty, jednodušší slovní zásoba a spoléhání na kontext, protože mluvčí sdílejí podobné zkušenosti. Ve středních vrstvách se častěji používají **rozvinuté kódy** – bohatší slovní zásoba, složitější větná stavba a přesnější vyjadřování, které nevyžaduje sdílený kontext. Rozvinutý kód se ve škole lépe uplatňuje, protože umožňuje přesné vyjadřování a práci s obecnějšími, méně konkrétními pojmy. Navíc většina učitelů pochází ze středních vrstev, rozvinutému kódu lépe rozumí a upřednostňuje ho. Děti, které ovládají jen omezený kód, se pak ve školním prostředí mohou cítit jako „jazykoví cizinci“.

Omezený kód (dělnická rodina): „Dej mi to.“ – krátká věta, bez upřesnění, spoléhá na sdílený kontext, málo používá obecné či abstraktní pojmy.

Rozvinutý kód (střední vrstva): „Mohl bys mi, prosím, dát to červené lízátko, co je na stole vedle hrnku? Je to moje oblíbená sladkost.“ – přesná formulace s bohatší slovní zásobou a užitím abstraktních pojmů jako „oblíbená“ nebo „sladkost“.

3. Teorie vzdělanostních aspirací

Podle této teorie je úroveň vzdělání, o kterou dítě usiluje, silně ovlivněna očekáváními rodiny, vrstevníků a sociálního prostředí. Děti z rodin se středním a vyšším socioekonomickým statusem mají často vyšší aspirace (např. univerzita), protože jejich okolí to považuje za samozřejmou cestu. Naopak děti z méně privilegovaných prostředí si často stanovují nižší cíle, protože nevidí vzdělání jako běžnou součást životní dráhy nebo mají omezené vzory.

Příklad:

- Studentka z rodiny, kde oba rodiče mají vysokou školu, může automaticky předpokládat, že půjde na univerzitu, a už od základní školy tomu přizpůsobuje své úsilí.
- Student z rodiny, kde nikdo nepřekročil základní vzdělání, může považovat učňovský obor za maximum dosažitelného cíle, i když má schopnosti na studium gymnázia.

Důsledek:

- Školní úspěch není jen otázkou schopností, ale i toho, jaké cíle si dítě dovolí nastavit — a tyto cíle jsou silně formovány prostředím, ze kterého pochází. Střední třída lépe formuluje očekávání dětí od škol.